

Životní jubileum profesora Jiřího Damborského

Prof. Dr. Jiří Damborský, DrSc. se narodil dne 22. května 1927 v Litovli, kde také zahájil svá gymnazijní studia, která pak ukončil na Slovanském gymnáziu v Olomouci. Jeho třídním učitelem na Slovanském gymnáziu byl prof. Oldřich Králík, později významný univerzitní profesor na FF UP v Olomouci, od něhož také dostal první podněty k filologické práci.

Při studiích slavistiky, polštiny, ruštiny a češtiny na filozofických fakultách nejdřív v Praze a pak v Olomouci a v závěru na Jagellonské univerzitě v Krakově se začal utvářet vědecký profil Jiřího Damborského. Myslím si, že podstatnou roli zde sehrál fakt, u koho studoval: v Praze navštěvoval přednášky Bohuslava Havránka, Bohumila Mathesia a Karla Horálka, v Olomouci pak přednášky dalších významných českých lingvistů 20. stol. – Františka Kopečného, Jaromíra Běliče a Josefa Bečky. Na Jagellonské univerzitě v Krakově poznal nejvýznamnější představitele polské jazykovědy – Kazimierze Nitsche a Tadeusze Lehra-Splawińskiego. Právě v době svých krakovských studií navázal přátelské styky s kolegy nejen polskými, ale i z jiných slovanských zemí. Tato přátelství přetrvala po celý jeho život. Za všechny je třeba uvést nám známého prof. Antoniho Furdala a také akademika France Jakopina z Lublaňské univerzity ve Slovinsku.

Vzhledem k tomu, že se Jiří Damborský stal asistentem na tehdy v Olomouci zakládané polonistice, stala se polská filologie hlavní náplní jeho vědecké orientace. Silně na něho právě v tomto směru působil již vzpomenuť František Kopečný, jeden z nejvýznamnějších představitelů československé slavistiky a pozdější školitel našeho jubilanta v jeho externí vědecké aspirantuře. Nemalej odborný vliv měl na Damborského prof. A.V. Isačenko, další titán světové slavistiky nyní již minulého století. Jiří Damborský se stal jeho asistentem a tajemníkem katedry slavistiky. Je třeba připomenout, že mimořádně příznivé slavistické klima v Olomouci 50. let vytvářeli dále univerzitní profesori Antonín Dostál, Jaromír Bělič, Karel Horálek a Bohuslav Ileš. Jiří Damborský měl to štěstí, že tam v té době studoval, že mohl nasávat tu úchvatnou intelektuální atmosféru, která se na jedné fakultě jen zřídka vyskytne v tak koncentrované podobě. Není bez zajímavosti, že v době své aspirantury začal Jiří Damborský studovat u prof. Pavla Trosta litevštinu a nebylo to jen odborné studium, Jiří Damborský se později intenzivně věnoval také překládání litevské literatury.

Trvalý kontakt s polskou jazykovědou se u našeho jubilanta datuje od r. 1950, kdy se stal lektorem českého jazyka na poznaňské univerzitě. V Poznani také shromáždil materiál k doktorské disertaci, na jejímž základě pak v Olomouci

dosáhl titulu PhDr. Disertace byla věnována polskému básníkovi Ryszardovi Berwińskému a jeho účasti na Slovanském kongresu v Praze v roce 1848.

Do Polska se Jiří Damborský znovu vrátil jako lektor, tentokrát na Varšavskou univerzitu, s posláním, aby se zde habilitoval. Pobyt na Varšavské univerzitě v letech 1960–1966 definitivně zformoval vědecký profil jubilanta. Zásluhou profesora Stiebera a zejména nám dobře známého prof. Doroszewského zůstane, že obrátili pozornost Damborského k synchronnímu srovnávacímu studiu polského a českého jazyka a k otázkám utváření spisovné podoby polského a českého jazyka. Pro další odborný vývoj jubilanta byla rozhodující ta skutečnost, že se mu otevřely polské odborné časopisy, zejména „Język Polski“, „Poradnik Językowy“, „Slavia Occidentalis“ a „Prace Filologiczne“. Damborského působení na Varšavské Univerzitě vedlo k jeho habilitaci v r. 1965, kterou tam podstoupil jako vůbec první zahraniční polonista po 2. světové válce. Předpokladem pro přistoupení k habilitaci byla hodnost kandidáta věd, které dosáhl v roce 1964 na Masarykově univerzitě v Brně v komisi vedené prof. Machkem.

Po návratu z Polska se Jiří Damborský habilitoval znovu na Univerzitě Palackého v r. 1967. (Druhá habilitace byla nezbytná kvůli tehdy velmi zdoluhavým předpisům nostrifikačním.) Poté působil jubilant jako docent na katedře slavistiky FF UP a konal přednášky a semináře jednak z polonistiky, jednak ze srovnávací slavistiky a staroslovenštiny až do r. 1972, kdy byl politickými okolnostmi donucen k odchodu z univerzity. Činnosti vysokoškolského učitele, která trvá letos přesně 50 let, se pan profesor věnuje s velkým zaujetím a s plným nasazením i po dvacetileté nucené přestávce. Po revoluci 1989 byl povolán na zakládanou univerzitu v Ostravě, aby zde obor polštinu rozvinul v nejlepší polonistické pracoviště v České republice. Pod jeho vedením dosáhla ostravská polonistika akreditace magisterského neučitelského studia, doktorandského studia i práva konat habilitační a profesorská řízení, a to po revoluci jako jediná katedra polského jazyka v ČR v oboru polský jazyk. Jiřímu Damborskému bylo po revoluci 1989 nabídnuto rovněž působení na dalších dvou univerzitách: do Olomouce se na určitou dobu rovněž vrátil jako rehabilitovaný pracovník, aby pomohl obnovit polonistiku, na nově budovanou univerzitu v Opolí jej povolali, aby zde pomohl postavit základy bohemistiky. V této souvislosti je třeba připomenout, že veškerá tato neobyčejně činorodá práce kladla na profesora velké požadavky intelektuální i fyzické. Jiří Damborský si však velmi dobře uvědomoval, v jakém stavu byly humanitní vědy po revoluci. Kontinuita oborů byla přerušena, humanitní obory byly značně devastovány, odborníků bylo velmi málo, protože ti nejlepší museli po roce 1968 z vysokých škol odejít a ti, kteří zůstali, většinou nemohli publikovat a kvalifikačně růst. Proto v té době věnoval prof. Damborský všechny své síly zralého vědce budování a obnově moderní české polonistiky, ale i polské bohemistiky. Externí působení na univerzitách v Olomouci a Opolí ukončil prof. Damborský teprve před několika lety.

Vraťme se však ještě k těm osudným dvaceti letům profesorova nadekretovaného vyloučení z české vědecké obce. Doma nesměl publikovat pod svým jménem vůbec. Patří ke cti polských kolegů, že mu umožňovali publikovat v polských vědeckých časopisech. Právě v tomto období vyšla v centrálních polských vydavatelstvích řada významných děl Damborského; ostudou však zůstane, že u nás byla tato díla tabuizována, nesměla se ani citovat. Dovolím si na tomto místě ocitovat příznačné vyjádření Jiřího Damborského z jeho poslední knížky *Polština a franština ve vzájemném vztahu* (byla vydána v r. 1999 na FF OU):

Při podrobnějším pohledu na některá data neunikne čtenářově pozornosti zajisté fakt, že řada spadá do období, kdy autorovi z politických příčin bylo zabráněno publikovat doma, ve své vlasti. Používám této příležitosti, abych vyjádřil své upřímné poděkování polským kolegům, kteří s nevšední vstřícností a porozuměním přijímali mé příspěvky k otištění. Dali tak přesvědčivý důkaz, že věda nesnáší žádná diskriminační pouta, a zároveň udělili morální lekci všem, kdo se snažili vymazat mne z českého vědeckého povědomí.

Nelze si odpustit ještě jednu poznámku svědčící o diskriminačních zásadách vůči Damborskému. Uvádím ji zde proto, že studentům je již tato doba značně vzdálena, vždyť to všechno se stalo ještě před jejich narozením.

Ta poznámka se týká Damborského kandidátské práce *Neurčité a jmenné tvary slovesné v polštině*. Tato práce byla vydána Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze. Ještě než však stačila kniha vyjít za svými čtenáři, pokročila u nás normalizace tak, že z tiskárny už šla přímo do stoupy. Autorovi se podařilo zachránit jen několik exemplářů, z nichž jeden byl zaslán do Polska, kde nejen byly uveřejněny na knihu recenze, ale pojednání o ní bylo zařazeno i do nejprestižnější polské jazykové encyklopedie *Encyklopedia Języka Polskiego*.

Jubilant sám nerad hovoří o těchto zlovolných perzekucích, zdůrazňuje, že nebyl přerušen, nýbrž jen velmi ztížen jeho kontakt s vědeckým světem, a to dokonce i u nás. Našli se lidé, kteří pomohli. Říkalo se jim „pokrývači“. Byli to lidé, kteří nezištně zaštilili svým jménem vědecké práce těch, kdo nemohl veřejně pod svým jménem publikovat. A tak několik statí Jiřího Damborského vyšlo pod jménem jeho vysokoškolského učitele Františka Kopečného. Nepokrytě, pod svým jménem, mohl v té době publikovat, jak jsem již řekla, pouze v zahraničí, především v Polsku. Za největší újmu těch let považuje jubilant fakt, že byl zbaven možnosti pokračovat ve výchově mladých slavistů a polonistů, především ve výchově mladých vědeckých pracovníků. Tuto možnost má opět až nyní a plně jí využívá.

Velkou vzpruhou pro Damborského byla v té nelehké době rodina, především manželka, která mu pomáhala překonávat všechny krize, ať již šlo o nucené vystěhování z Olomouce do Ostravy, o neustálé překládání z místa na místo na trase Opava–Český Těšín–Ostrava anebo o následnou perzekuci jeho dcer, které u nás nesměly vystudovat vysokou školu. Všechny tyto věci jsem považovala za nutné vám všem sdělit, protože i ony jsou důležitou součástí jubilantova curricula.

Obraťme se nyní k vědecké činnosti profesora Damborského. Mám-li ji charakterizovat souhrnně, pak je nutno na prvním místě zdůraznit mnohostrannost, velikou šíři jeho zájmů. Jeho vědecká činnost zahrnuje polskou lingvistiku, morfologii, syntax, lexikologii, srovnávací studium polského a českého jazyka se soustavným přihlížením k dalším slovanským jazykům, především ruštině a slovenštině, ale také srbské, chorvatštině a slovinštině (možná vás bude zajímat, že je soudním tlumočnickem Krajského soudu pro jihoslovanské jazyky). Ve všech jmenovaných základních oborech lze uvést Damborského práce, které jsou zejména polskou odbornou veřejností hodnoceny jako významný vědecký přínos. Byl-li prezidentem Polské republiky vyznamenán vysokým řádem Důstojnický kříž, má to hluboký a nejen symbolický význam. Profesor byl také jmenován čestným členem Polského Jazykovědného sdružení AV (jako dosud jediný cizinec) a dále členem Polské etnografické společnosti. A když už hovoříme o jeho oceněních v Polsku, zmíníme ještě fakt, že ministr kultury Polské republiky mu udělil čestné vyznamenání Za zásluhy o polskou kulturu.

Ale pokračujme v charakteristice jubilantových vědeckých prací. V první řadě chci zdůraznit, že se vyznačují dokonalou znalostí především polštiny, ale i dalších jazyků a širokým rozhledem srovnávacím, jak o tom svědčí již sám titul jeho poslední, už zmíněné knihy *Polština a franština ve vzájemném vztahu*. K dalším jazykům, ke kterým profesor soustavně ve svých pracích přihlíží, patří také němčina, již plynně ovládá, a podle potřeby rovněž angličtina. Objevují se rovněž odkazy k litevštině, z níž, jak jsem již řekla, překládal, a k maďarštině, kterou rovněž pasivně ovládá. Z metodologického hlediska nezapře Damborský to, že svými kořeny tkví v domácí strukturalistické tradici. Ne nadarmo, jak zde již zaznělo, byli jeho vysokoškolskými učiteli členové a pokračovatelé Pražského lingvistického kroužku – Mathesius, Havránek, Horálek, Kopečný a Isačenko.

A nyní ke konkrétním dílům Jiřího Damborského. Nemám samozřejmě možnost pojednat o každé jednotlivé studii, zmíním zde jen ta díla, která považuji za nejvýznamnější.

Jak vyplývá z recenzí, již z jeho prvních statí z konce padesátých let o slovnědruhové kvalifikaci polské kategorie predikativ a o významu krátkých tvarů adjektiv v současné polštině bylo patrné, že se jedná o přemýšlivého lingvistu, který dokáže postřehnout a adekvátně popsat jevy, jež dosud unikaly pozornosti badatelů.

Z počátku 60. let pochází jeho významná studie otištěná v časopise „Język Polski“, kde se zabývá vyhraněnou skupinou sloves tzv. bezděčného stavu, jejichž osobité rysy nebyly do té doby v gramatikách popsány.

V 50. letech byl prof. Damborský hlavním autorem nebo spoluautorem celé série učebnic pro školy s polským jazykem vyučovacím – celkem jich bylo 15. Jak sám říká, práce na učebnicích mu umožnila úžeji spojovat odbornou vědeckou práci s prací prakticky orientovanou.

Na 60. léta připadá celá řada jeho studií o l-ovém participiu v polštině s bohatou řadou konfrontací s dalšími jazyky. Jeho kandidátská práce z 60. let, o jejímž normalizačním osudu jsme již hovořili, měla název *Participium l-ové v polštině*. Toto dílo bylo věnováno morfologii a syntaxi polského slovesa z hlediska systémového uspořádání jmenných a neurčitých tvarů. Práce byla autorovi východiskem k jeho rozsáhlé habilitační monografii *Particium l-ové ve slovanštině*, kterou předložil a obhájl na Varšavské univerzitě v roce 1966. Cílem, který autor v tomto spise sledoval, bylo souhrnné pojednání o tomto slovanském jazykovém faktu z hlediska synchronního i diachronního, a rovněž z hlediska jazykové komparace. Jak jubilant sám říká, podnět k napsání této práce vzešel od jeho vysokoškolského učitele Františka Kopečného, který obrátil jeho pozornost na nesprávné hodnocení tohoto participia ve vědeckých popisech i ve školních gramatikách. Práce, která byla vysoce hodnocena recenzenty – akademikem Stieberem a profesory Jabłońskou a Sławským, vyniká především systematickým uplatňováním moderní konfrontační metody jak pro stanovení shod a rozdílů mezi jednotlivými slovanskými jazyky, tak pro rozlišení systémových a nesystémových jevů. Další předností tohoto díla je bohatá excerpce z literatur i slovníků všech slovanských jazyků.

Výsledky svého lektorského působení – dvouletého na univerzitě v Poznani a šestiletého na univerzitě ve Varšavě – shrnul prof. Damborský v knize *Základy mluvnice českého jazyka* (vyšlo ve Varšavě v r. 1970). Zde představil strukturu a systémové uspořádání českého jazyka na pozadí jazyka polského. Vedle stránky vědecké nutno vyzvednout praktický užitek knihy, protože se jednalo o první systematickou srovnávací mluvnici česko-polskou vůbec.

Soudím, že největším přínosem ke konfrontačnímu studiu našich dvou jazyků, češtiny a polštiny, jsou Damborského česko-polské studie vydané ve Varšavě v r. 1977 s názvem *Srovnávací studie z polské a české slovní zásoby a frazeologie*. Jak bylo zdůrazněno v recenzích, studie mají veliký význam především v rozpracování metodologie konfrontační metody. Tato linie Damborského odborného zájmu pokračuje i dále a vyvrcholila poslední jeho monografií s názvem *Polština a franština ve vzájemném vztahu*, o níž jsem se již zmínila.

Patří k nejlepším autorovým publikacím. Byť v titulu chybí čeština, autor k ní neustále přihlíží – vlastně každé typologické srovnání slovo tvoření, frazeologie a idiomatiky je konfrontováno v dvojí dichotomii: polština a franština na straně jedné a čeština a němčina na straně druhé. Jádrem je zde zjišťování podílu výpůjček a kalků při utváření spisovné polštiny a spisovné češtiny. Jiří Damborský zde přináší celou řadu zcela nových řešení a lze bez nadsázky říci, že plodně ovlivňuje současná bádání v této oblasti.

Značný rozsah mají jubilantovy práce didaktické, přesněji glottodidaktické, a také překladatelské. Bohužel není v našich možnostech rozvést tyto okruhy jeho tvorby do jednotlivostí. Uvedu pouze obsáhlou učebnici češtiny pro Poláky, vy-

danou vydavatelstvím *Wiedza Powszechna* ve Varšavě poprvé v roce 1972 a od té doby v pěti dalších vydáních. Je to konverzační a frazeologické minimum češtiny.

Vědecké dílo prof. Damborského z něj učinilo výraznou postavu ostravské slavistiky. Není to jen jubilejní oslavou vynucené *captatio benevolentiae*, řekneme-li, že si osobnosti a díla prof. Damborského hluboce vážíme, že je významnou osobností univerzity, která mu udělila čestnou medaili k prvnímu desetiletí svého trvání. Vážíme si ho i pro jeho vlastnosti lidské – pro jeho skromnost, ochotu pomáhat mladým adeptům filologie, pro jeho postoje v dobách pro něho těžkých.

Máme radost z toho, že pana profesora si váží i na jiných univerzitách: o jazykovědnou přednášku u příležitosti jeho životního jubilea jej požádala pracoviště univerzit Masarykovy, Karlovy a univerzity v Opoli.

Na závěr bych ráda popřála jubilantovi pevné zdraví, klid a pohodu k vědecké práci a denně alespoň jednu – někdy menší a někdy větší – radost.

Eva Mrhačová, Ostrava

Aleš Haman sedmdesátiletý

Ač je to k nevíře, 26. června se literární historik, editor, kritik a vysokoškolský pedagog prof. PhDr. Aleš Haman, DrSc. dožívá sedmdesátky. My, kteří známe pana profesora z jeho vystoupení na literárněvědných konferencích, odborných seminářích, ale i z osobního kontaktu s ním (řád vzpomínám na naši cestu z polského Wałbrzychu do Náchoda, naplněnou inspirujícím rozhovorem, která se změnila díky pomalému tempu vlaku přes hranice spíše ve vlastivědný výlet), bychom vzhledem k jeho čínorodosti, optimismu, spojeném s vlídností, laskavostí a hlavně s ochotou naslouchat a vést dialog tato léta vůbec nehádali.

Narodil se v Josefově, absolvoval gymnázium J. K. Tyla v Hradci Králové, poté vystudoval na Filozofické fakultě UK obor bohemistika-literární věda. Jako žák Jana Mukařovského byl v mnohém ovlivněn strukturalistickou metodou a zaujaly ho teoretické problémy výzkumu, zvláště genologie, tedy nauka o literárních žánrech. Po absolutoriu měl původně nastoupit na VŠP jako asistent v oboru česká literatura, ale z politických důvodů byl nucen přijmout místo jazykového redaktora ve Státním zdravotnickém nakladatelství. Po roce se však stal redakčním tajemníkem Spisů Jana Nerudy v Ústavu pro českou literaturu ČSAV, čímž byla určena jeho oblast bádání – literatura 19. století. Za svého prvního působení v Akademii věd redakčně zpracoval přes polovinu z devětatřiceti svazků Nerudových Spisů a edičně připravil svazky *Menší cesty a Aforismy a dodatky*. Vydal také memoáry Ignáta Herrmanna a podílel se na edici Quisových pražských vzpomínek. V r. 1963 obhájil kandidátskou disertaci *Neruda prozaik*, jež vyšla doplněná i knižně. Šlo z dnešního pohledu o zlom v dosavadním nerudovském